

Провінційне дитинство

Грантем (1925–1943 роки)

Мій перший виразний спогад — це вуличний рух. Одного сонячного дня мене повезли через місто в парк, і тоді, сидячи у візку, я потрапила, мабуть, у самий вир міського гамору Грантема. Цей випадок запав мені в пам'ять як захоплива мішанина барв, автомобілів, людей і голосного шуму — хоч, як не парадоксально, спогад про нього тепер для мене приємний. Мені, напевно, припало до серця це перше свідоме занурення в довколишній світ.

Що ж до самих невиразних спогадів, то ми здебільшого пригадуємо свої наймолодші роки як свого роду марево. Моє марево було ідилічним: сонце завжди зазирило в нашу вітальню крізь листя лаймового дерева й завжди знаходився той — матір, сестра, люди, що працювали в крамниці, — хто пригортав мене чи пригощав цукеркою. Сімейні перекази твердять, що я була дитиною дуже тихою, і в це, мабуть, нелегко буде повірити моїм політичним опонентам. Але сім'я, у якій я народилася, тихою не була.

Чотири покоління родини Робертсів були шевцями в Нортгемптонширі, що в ті часи був великим центром шевського ремесла. Моєму батькові, який хотів стати вчителем, довелося покинути школу в тринадцять років, бо сім'я не могла оплачувати навчання. Натомість він пішов працювати в Аундл, в одну з найкращих публічних (тобто приватних) шкіл. Багато років по тому, коли я відповідала на запитання в Палаті громад, Ерік Геффер, лівий депутат-лейборист і мій постійний опонент у дебатах, спробував натиснути на мене своїм робітничим походженням, згадавши, що його батько був теслею в Аундлі. Він був ошелешений, коли я змогла заперечити йому тим, що мій працював у цукерні там же.

Мій батько працював на кількох роботах, здебільшого в бакалійній торгівлі, аж поки в 1913 році йому не запропонували посаду завідувача бакалійної крамниці в Грантемі. Коли минуть роки, він скаже, що з тих 14 шилінгів на тиждень, які він одержував, 12 ішли на харчі та житло, один шилінг він відкладав, і тільки тоді витрачав останній, який залишився. Через рік вибухнула Перша світова війна. Мій батько, найщиріший патріот, намагався піти до війська не менш ніж шість разів, але щоразу йому відмовляли з медичних причин. Його молодший брат Едвард таки пішов служити й загинув на дійсній військовій службі в Салоніках у 1917 році.

Небагато британських сімей змогли уникнути такої втрати, і в повоєнні часи День пам'яті відзначали по всій країні дуже суворо й ревно.

По чотирьох роках життя в Грантемі батько зустрів мою матір, Беатріс Етел Стівенсон, у місцевій методистській церкві. У неї була власна кравецька справа. Вони одружилися в тій самій церкві в травні 1917 року, і моя сестра Мюріель народилася у 1921 році.

Моя матір також була неабияк ощадлива, і ще до 1919 року вони змогли взяти позику, щоб придбати власну крамницю на Норт-Переїд. Наш дім був над тією крамницею. У 1923 році мій батько відкрив другу крамницю на Гаттінгтавер-роуд — навпроти початкової школи, до якої я згодом ходила. Я народилася 13 жовтня 1925 року над нашою крамницею на вулиці Норт-Переїд. Наша крамниця й дім стояли на жвавому перехресті, і головна залізнична лінія (Грантем був важливим залізничним вузлом) пролягала за якихось сто ярдів (90 м) від нас. Ми могли виставляти час на годинниках, коли «Летючий шотландець» гуркотів зовсім неподалік. Найбільше я шкодувала про те, що в нас не було саду. І лише в кінці Другої світової війни мій батько придбав дім з довгим садом далі по Норт-Переїд, який припав нашій сім'ї до серця за кілька років до того.

Життя «над крамницею» — це дещо більше, ніж просто фраза. І ті, хто жили цим життям, добре знають, що воно особливе. По-перше, ви на роботі завжди. Люди стукають вам у двері вночі й у вихідні, коли в них скінчився бекон, цукор, масло чи яйця. Усі знали, що ми жили з того, що обслуговували клієнтів; скаржитися було безглуздо — і ніхто цього й не робив. Ці замовлення, ясна річ, належало виконувати разом з усіма звичайними. Мій батько або його працівники (у нас було троє на Норт-Переїд і ще один на Гаттінгтавер) зазвичай виходили й обслуговували їх. Але іноді це робила також моя матір, і тоді вона могла взяти із собою мене й Мюріель. Тому ми із сестрою знали в місті багатьох людей.

Звісно ж, ніхто й не думав про те, щоб зачиняти крамницю на довгий сімейний відпочинок. Зазвичай ми ходили на місцевий морський курорт, Скегнесс. Але батько й матір мусили відпочивати в різний час, і батько брав собі тиждень відпустки щороку, щоб зіграти у свою улюблену гру — позмагатися в турнірі з боулінгу в Скегнессі. Живучи над крамницею, діти бачать своїх батьків набагато частіше, ніж за інших життєвих обставин. Я бачила свого батька за сніданком, обідом, полуденним чаєм і вечерею. Ми мали куди більше часу на бесіди, ніж інші сім'ї, і за це я завжди була дуже вдячна.

Мій батько спеціалізувався з бакалії. Він завжди старався постачати якнайкращу продукцію, і із самої крамниці це було добре видно. За прилавком стояли три ряди розкішних шухляд із червоного дерева з блискучими мідними ручками, де зберігалися прянощі, а над ними височіли величезні чорні лаковані чайниці. Одне із завдань, яке мені інколи доручали, полягало в тому, щоб розважувати чай, цукор і печиво з мішків і коробок, у яких їх привозили, в одно- і двофунтові торбинки. У прохолодній комірці, яку ми називали «старою пекарнею», висіли шматки бекону, які належало відокремити від кісток і розділити на шматки для нарізання. Чудесний аромат прянощів, кави та вудженої шинки розходився по цілому дому.

Я народилася в сім'ї, що була практичною, серйозною і дуже набожною. Мої батько й мати були обоє ревними методистами; ба більше, мій батько мав неабияку популярність як мирянський проповідник в Грантемі та його околицях. Він був сильним проповідником, чії проповіді вирізнялися глибиною й інтелектуальністю. Але я заскочила його зненацька, спитавши, чому він говорить «проповідницьким голосом» в таких випадках. Не думаю, що він сам усвідомлював це. Напевне, цей незвичайний голос відображав його несвідому шанобу перед біблійним посланням, творячи щось цілковито відмінне від тих прозаїчних тонів, до яких він вдавався, коли йшла мова про спільні бізнесові та буденні справи.

Наше життя оберталось навколо методизму¹. Сім'я йшла на ранішню недільну службу об 11 годині, але перед тим я зазвичай вже встигала відвідати ранкову недільну школу. Після обіду навчання в недільній школі тривало; згодом, приблизно з дванадцяти років, я грала на піаніно для менших дітей, що співали гімни. Опісля мої батьки зазвичай йшли ще й на недільну вечірню службу.

Я пригадую, як кілька разів пробувала відмовитися і не йти. Та коли я сказала батькові, що мої друзі ходили натомість на прогулянку і що я хотіла б піти разом з ними, він відповів: «Коли так роблять інші, це не причина брати з них приклад». Це був один з його улюблених висловів — і він вживав його, коли я хотіла ходити на танці або коли іноді просилася в кіно. Хоч що я відчувала в той час, згодом ця сентенція не раз ставала в пригоді мені, як і колись моєму батьку.

Утім, почуття обов'язку мого батька мало і зворотний, ласкавіший бік. Так було не у всіх. Життя бідних людей у роки перед Другою світовою було дуже тяжким; і не надто легшим воно було для тих, хто важко трудився, нажив трохи добра й мав більш-менш шанобливий статус. Вони жили як на голках, остерегаючись, що коли з ними трапиться якесь лихо і вони відступлять від свого мірила ощадливості й старанності, то опиняться раптом у боргах та злиднях. Така непостійність часто робила добрих у серці людей суворими та безжальними. Я пригадую дискусію між моїм батьком і кимось із парафіян про «блудного сина» одного з наших приятелів, що, розтративши заощадження своїх батьків, прийшов на їхній поріг без центру за душею та ще й з молодою родиною. Парафіянин був безапеляційний: цей хлопець поганий і не виправиться ніколи, і тому йому слід вказати на двері. Відповідь мого батька досі яскраво пригадую. Ні, сказав він. Син залишається сином, і потрібно його привітати родинною любов'ю й теплом, якщо він вирішив повернутися. Може статися будь-що, але завжди має бути змога повернутися до себе додому.

Усе це свідчить, що мій батько був людиною з твердими принципами («Твій батько ніколи не відступає від своїх принципів», — зазвичай казала матір), але не застосовував їх так, щоб псувати життя всім іншим. Він демонстрував це, будучи членом міської ради, й пізніше як олдермен², коли постало дуже гостре питання,

¹ Методизм — група історично пов'язаних протестантських конфесій, що виникла у 1720-х роках в лоні англійської церкви, після чого остаточно відділилася від них. — *Приміт. ред.* (Тут і далі, якщо не вказано інакше.)

² Член муніципальних зборів або муніципальних чи сільських рад в Англії та Вельсі.